

Władze Federacji Rosyjskiej wobec relacji język ↔ tożsamość narodowa (interpretacja narratologiczna)

Bartosz Hordecki

WYDZIAŁ NAUK POLITYCZNYCH I DZIENNIKARSTWA
UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

hordecki@amu.edu.pl

ORCID: 0000-0002-3852-4155

Abstract

The chapter indicates that Russian culture contains a huge variety of messages promoting the Russian language as one of its most significant sources and manifestations. The authorities of the Russian Federation systematically use this fact to create their own language policy. It expresses an ambition to control, model and censor modern Russian national identity. Consequently, the Russian Federation, including its president in particular, develops and promotes a neo-imperialist narrative on language policy. Russia seeks to impose it as a justification for its militarism, power politics, invasion in Ukraine, and interference in the internal affairs of neighboring states. In light of the official Russian statements on language policy, the belief in the greatness and exceptionality of the Russian language is supposed to be a pillar of the identity of the modern Russian (both a citizen of the Russian Federation and a mythical representative of the so-called 'ruskiy mir'). This means that the Russian language is used as a tool of political mobilization, separating Russians from other nations. This increases negative attitudes toward the Russian language, more and more frequently associated with a medium of the Russian cultural imperialism.

Zagadnienie tożsamości stanowi jeden z węzłowych problemów naszych czasów. Wielopłaszczyznowe i wielowątkowe kontrowersje dotyczące sposobów rozumienia tego pojęcia można nawet uznać za cechę specyficzną naszej epoki. Szczególna jest także współczesna metarefleksja dotycząca przyczyn, dla których ludzie przełomu XX i XXI stulecia tak wiele i tak żywo na temat tożsamości dyskutują. Dodać przy tym wypada, że wielopoziomowe nią zainteresowanie przekłada się na rozwój rozległej sieci instytucji. Dążą one do

tę, by debatę tożsamościową stymulować, dążąc do implementacji jej rezultatów w różnorodnych sferach ludzkiej praktyki.¹

Tożsamość rosyjska – podobnie jak wiele innych tożsamości narodowych w wąskim sensie tego terminu – została uformowana w epoce nowoczesnej (choć w nawiązaniu do wzorców kształtowanych i powielanych przez długie wieki). Oznacza to, że fundamenty tożsamości rosyjskiej są modernistyczne, a więc jej główny wektor skierowany jest w przyszłość, ku rewizji aktualnego stanu rzeczy (mimo że konstruktorzy analizowanego przez nas fenomenu niejednokrotnie wykorzystują nieadekwatne metody, odwołując się jednocześnie do jakoby immanentnych wartości kulturowanych przez Rosję).²

Co najmniej od czasów Piotra I tożsamość rosyjska stanowi przedmiot nateżonej uwagi i ciągłego sporu. Elity rosyjskie żywo debatowały i wciąż debatuje nad wieloma jej aspektami, nie zgadzając się w różnorodnych kwestiach. Między innymi z tego względu rosyjskie autookreślenie prezentuje się jako zjawisko amorficzne i niezmiennie niedokończone. Finalnie nie wiadomo więc kto, w jaki sposób, dlaczego, w odwołaniu do jakich wartości czy momentów historycznych ma prawo czy powinien ją kształtować (co sprzyja wzmoczonej konkurencji i różnym uzurpacjom w tym zakresie).

Niemniej w szczególności dyskurs tożsamościowy narzucany przez władze (carskie, radzieckie, rosyjskie) oscyluje dookoła zestawu wielokrotnie przywoływanych wartości ogólnych. W niemal permanentnej ocenie rządzących szczególnymi wyznacznikami rosyjskości pozostaje wielkość, która przejawiać się ma we wszelkich aspektach rzeczywistości. Społeczeństwo nieraz usiłowało odpowiedzieć na to swoiście autorytatywne zadekretowanie rosyjskiej wielkości przez rządzących. Szczególną rolę w tym procesie odgrywały elity, które rzadko miały wątpliwości co do tego, że rosyjskość jest i powinna być postrzegana i kultywowana w sposób megalomański. Spory dotyczyły natomiast tego jak wielkość rozumieć oraz urzeczywistniać³.

Ważną płaszczyzną rozwoju opisywanych procesów mentalnych pozostaje refleksja dotycząca znaczenia oraz charakteru języka rosyjskiego. Twórczość rosyjska obfituje w świadectwa wiary w jego potęgę. Wielu pisarzy czy poetów nie poprzestawało na deklarowaniu indywidualnego przywiązania do ruszczyzny, postrzegając ją jako szczególnie cenny zasób duchowy narodu rosyjskiego. W kulturze rosyjskiej nie brakuje także wypowiedzi, w myśl których język rosyjski stanowi fundament mentalności rosyjskiej, a także uzasadnienie rozrostu państwa rosyjskiego oraz jego supremacji nad olbrzymią przestrzenią pomiędzy Oceanem Spokojnym, Chinami, Turcją aż po Europę Zachodnią i Południową. Innymi słowy, z wyobrażeń dotyczących wielkości

---

¹ [Bauman, 2007: 5-25].

² O tych właśnie metodach, a także odwołaniach do przeszłości, z których Rosja korzysta, by wpływać na teraźniejszość i przyszłość – zob. szerzej: [Inozimcew, 2020: 28-72, 164-209].

³ W kwestii rosyjskiej megalomanii narodowej zob. [Wawrzyniak, 2023: w niniejszym tomie].

języka rosyjskiego nieraz wyprowadzano twierdzenie dotyczące misji dziejowej Rosjan, a także konieczności budowy oraz utrzymania Imperium Rosyjskiego⁴.

Wśród twórców, którzy formułowali tezę o nadzwyczajnych walorach język rosyjskiego, wymienić można chociażby tak wielkie postacie jak Łomonosow, Puszkina, Gogol, Dostojewski, Turgieniew. W szczególności skupmy uwagę na Turgieniewie. Oczywiście jest on znany z jego liberalnych poglądów, a także bogatych kontaktów na Zachodzie. Wiele napisano także na temat jego oddania programowi przetrwania mostów pomiędzy kulturami europejskimi i kulturą rosyjską. Mimo to właśnie Turgieniew jest autorem najgłośniejszego bodajże utworu, który zwięźle, lecz jednoznacznie wyraża niezachwianą wiarę Rosjanina w wielkość i potęgę ruszczyzny. Mowa tu o jednym z poematów pisanych prozą, zatytułowanym „*Język rosyjski*”. Odnosząc się do tego tekstu, wypada przytoczyć jego tłumaczenie w całości:

*„W dniach wątpliwości, w dniach bolesnych rozważań o losach mojej ojczyzny, - ty jeden jesteś mi pomocą i wsparciem, o wielki, potężny, prawdziwy i wolny rosyjski języku! Gdyby ciebie nie było - jak można by nie popaść w rozpacz na widok wszystkiego, co dzieje się w domu? Ale nie można wierzyć, żeby taki język nie został dany wielkiemu narodowi!”*⁵

Wprawdzie w przywołanych frazach wybrzmiewa ostra krytyka sytuacji wewnętrznej Rosji. Turgieniew w tej kwestii występuje jako radykał, stwierdzając, że „wszystko, co dzieje się w domu” zasługuje na negację i budzi „rozpacz”. Niemniej poemat zawiera także przekonanie, że Rosjanin potrafi się przed tą rozpaczą obronić, gdyż posiada stosowne antidotum („pomoc i wsparcie”), jakim jest właśnie język rosyjski. Co więcej, Turgieniew wyraża wiarę w izomorfizm „wielkości, potęgi, prawdziwości i swobody” języka oraz narodu rosyjskiego. Innymi słowy, uznane (choć nieuzasadnione) przez Turgieniewa przymioty ruszczyzny stanowiąc mają według pisarza dowód na istnienie tych samych przymiotów w narodzie rosyjskim. Tym samym – w oderwaniu od krytykowanych realiów – właśnie język rosyjski Turgieniew uznał za manifestację oraz gwarancję przyszłej chwały narodu rosyjskiego.⁶

Omówioną postawę można odnaleźć w rozmaitych tekstach autorów rosyjskich lub radzieckich. Popularność tego typu ekspresji świadczy o tym, że pomiędzy

---

⁴ Ta postawa widoczna jest już wyraźnie w poglądach Nikołaja Karamzina czy Aleksandra Szyszkowa. Wprawdzie obaj popadli w polemikę dotyczącą tego, jakie powinny być źródła wzbogacenia i kreacji ruszczyzny literackiej (Karamzin optował za zapożyczeniami z francuskiego, natomiast Szyszkow uważał, że należy eksploatować wzorce rodzime). Ich spór nie dotyczył jednak tego, czy język rosyjski ma być wyrazem imperialnych ambicji caratu. Chodziło jedynie o to, jakich środków użyć, by ruszczyzna najlepiej przysłużyła się w toku realizacji rosyjskiej polityki imperialnej, zob. [Карамзин, 1964: 183-187], [Шишков, 1813: 1-170]. Niemniej omawiana tu postawa chyba najpełniej została wyrażona w pracy: [Виноградов, 1945: passim].

⁵ [Ломоносов, 1755: 5-10], [Пушкин, 1959-1962a: 11-15], [Пушкин, 1959-1962b: 16], [Гоголь, 1998: 131, 193-194], [Достоевский, 1982: 220], [Тургенев, 1982: 172].

⁶ Nauczyciele w szkole rosyjskiej nieraz do dziś oczekują, że uczeń nie tylko zapozna się z „*Językiem rosyjskim*” Turgieniewa, lecz nauczy się go na pamięć. Poemat ten bywa więc postrzegany jako rodzaj narodowego zaklęcia czy modlitwy. Rosjanin miałby powtarzać ten tekst, ilekroć dopada go wątpliwość dotycząca jakości tego, co tożsamość rosyjska generuje.

światem władzy oraz światem kultury rosyjskiej (w tym zwłaszcza literatury) ukształtowała się szczególna, acz nieoczywista symbioza (niezależnie od rozmaitych konfliktów i kolizji). Obie te siły inwestowały (i wciąż inwestują) niebagatelną energię w rozwój oraz popularyzację ruszczyzny. W rezultacie z przekonaniem propagowano mitologię wyjątkowości języka rosyjskiego. W tym kontekście szczególnie wyraziste i nośne są slogany głoszące nadzwyczajne bogactwo semantyczno-emocjonalne ruszczyzny, a także jej nieocenione zasługi w zakresie kreowania przyjaźni pomiędzy narodami. W ich świetle język rosyjski prezentowany jest jako nieokreślona głębia, partycypacja w której czyni człowieka lepszym. Zanurzając się w aurze języka rosyjskiego ten „lepszy człowiek” zyskuje jakoby możliwość budowania mostów pomiędzy reprezentantami kultur współtworzących z Rosjanami przestrzeń Eurazji. Natomiast ta ostatnia etykieta współcześnie często bywa stosowana symultanicznie lub zamiennie z określeniem „russkij mir”.⁷

Zarysowany zespół wyobrażeń kulturowych stanowi zasób, do którego współcześnie skwapliwie odwołują się władze Federacji Rosyjskiej. Czerpiąc z niego, dysponenci władzy federalnej wykreowali w ciągu ponad dwóch dekad federalną narrację politycznojęzykową, w ramach której kult języka rosyjskiego stanowi motyw centralny. Rozwija się ona wielopoziomowo i wielokierunkowo. W roli jej najistotniejszego koryfeusza występuje współcześnie prezydent Federacji Rosyjskiej. Przewodniczy on Radzie ds. Języka Rosyjskiego, określając priorytety i kierunki aktywności tej instytucji. Wyraża stanowisko władz federalnych w kwestii ochrony oraz promocji ruszczyzny. Formułuje wytyczne w zakresie kształtowania oraz rozwoju rosyjskiej polityki językowej zarówno na poziomie federalnym, jak i w regionach.⁸

Uwagi politycznojęzykowe stanowią stały repertuar szerokiego wachlarza formatów komunikacyjnych, poprzez które głowa państwa rosyjskiego komunikuje elitom politycznym oraz społeczeństwu swoje oczekiwania i nakazy. W erze putinowskiej do wspomnianych formatów medialnych przede wszystkim zaliczyć należy coroczne orędzia prezydenta FR kierowane od Zgromadzenia Federalnego, „Linie bezpośrednią z Władimirem Putinem” oraz „Wielką Konferencję Prasową Prezydenta Federacji Rosyjskiej”. Ponadto ochrona oraz promocja języka rosyjskiego poza granicami Rosji stanowi jedno z głównych zadań powstałej na mocy dekretu prezydenckiego Fundacji „Russkij mir”.⁹

Współczesna rosyjska narracja politycznojęzykowa znajduje swój wyraz w niezliczonych dokumentach prawnych i okołoprawnych. Jej podstawę stanowią zapisy ujęte w Konstytucji Federacji Rosyjskiej oraz w dwóch ustawach, a więc w ustawie o językach narodów Federacji Rosyjskiej z roku 1991 (szeroko znowelizowanej w roku 1997), a także w ustawie o języku

⁷ Inozimcew, 2020: 257-301.

⁸ [Совместное заседание..., 2015], [Заседание Совета..., 2019].

⁹ [Грищенко, 2011: 32-41, [Дроздова, 2009: 26-31], [Стексова, 2012: 58-63], [Указ Президента..., 2010].

państwowym Federacji Rosyjskiej z roku 2005. Przybliżmy zatem treść artykułów 68 oraz 69 rosyjskiej ustawy zasadniczej, które bezpośrednio odnoszą się do rosyjskiej polityki językowej. Zadanie to należy rozpocząć od uwagi, iż treść obu artykułów została istotnie znowelizowana w lipcu 2020 r. Przed nowelizacją art. 68 stanowił, że językiem państwowym Federacji Rosyjskiej na całym jej terytorium jest język rosyjski. Ponadto, w ust. 2. tego artykułu wskazano, że republiki wchodzące w skład FR mają prawo określać własne języki państwowe, które winny być używane na równi z językiem państwowym FR w organach władzy państwowej, organach samorządu terytorialnego oraz instytucjach państwowych republik. Natomiast ust. 3 art. 68 stanowił, iż FR gwarantuje wszystkim jej narodom prawo do zachowania języka ojczystego, stworzenie warunków do jego nauczania i rozwijania.¹⁰

W świetle przywołanego zapisu narracja konstytucyjna określiła trójstopniową hierarchię prawną języków w FR. Na szczycie ulokowano język rosyjski, jako jedyny który posiada status języka państwowego obowiązującego na całym terytorium Rosji. Niżej znalazły się języki państwowe republik, które jednak w regionach w obrocie urzędowym uzyskały niemal te same przywileje co język rosyjski jako język państwowy. Poziom najniższy objął języki, które są użytkowane w Rosji jako rodzime, lecz nie posiadają statusu języka państwowego ani na szczeblu federalnym, ani na szczeblu regionalnym. W odniesieniu do nich stwierdzono, że państwo rosyjskie nie jest obligowane, by funkcjonowały one we wszystkich sferach na równi z językiem rosyjskim bądź też językami państwowymi republik. Niemniej wskazano, że instytucje państwowe powinny prowadzić politykę ochrony, nauczania oraz rozwoju języków niepaństwowych. Zastrzeżenie to wzmocnione zostało treścią art. 69, w myśl którego Federacja Rosyjska zobowiązywała się gwarantować prawa rdzennych niewielkich liczebnie narodowości. Nie ulega wątpliwości, że gwarancje te dotyczyły także praw językowych. Trudno jednak było rozstrzygnąć, o jaki katalog tych ostatnich w praktyce może chodzić.¹¹

Przedstawionym rozwiązaniom towarzyszyły (i nadal towarzyszą) zapisy zawarte w art. 19, art. 26 oraz art. 29 rosyjskiej ustawy zasadniczej. W myśl ich brzmienia, FR gwarantuje określone prawa językowe jednostkom. I tak w myśl art. 19 ust. 2 w Rosji obowiązuje równość praw i wolności człowieka i obywatela niezależnie m. in. od języka, którym człowiek tudzież obywatel włada. Nadto zakazane są wszelkie formy ograniczania praw obywatelskich ze względu m.in. na przesłankę przynależności językowej. W myśl art. 26 ust. 2, każdemu przysługuje prawo posługiwania się językiem rodzimym, prawo swobodnego wyboru języka komunikacji, wychowania, edukacji i twórczości. Natomiast art. 29 ust. 2 zakazuje rosyjskie propagandy czy agitacji, które wzbudzałyby

---

¹⁰[Конституция Российской Федерации..., 1993: w szczególności art. 19, 26, 29, 68-69], [Закон РФ О языках..., 1991], [Закон РФ О государственном языке..., 2005], [Конституция Российской Федерации..., art. 68-69; por. redakcję sprzed oraz po nowelizacji w 2020 r.], [Конституция Российской Федерации..., art. 68, wersja sprzed nowelizacji w 2020 r.].

¹¹ [Конституция Российской Федерации..., art. 68-69, wersja sprzed nowelizacji w 2020 r.], [Михальченко, 2015: 37-51]; [Нерознак, 2002: passim], [Орешкина, 2015: 51-97].

społeczną, rasową, narodowościową czy religijną nienawiść i wrogość. Ponadto, zakazano w nim propagandy wyższości społecznej, rasowej, narodowościowej, religijnej lub językowej.¹²

Jak już wspomniano, omówiony powyżej układ regulacji uległ istotnej transformacji ponad dwa lata temu. Rekonstrukcja ta stanowiła jednocześnie podsumowanie procesu, który można było obserwować w rosyjskiej praktyce prawnej od znacznie dłuższego czasu. Orzeczenia sądowe z biegiem lat coraz wyraźniej zmierzały w kierunku wykładni na rzecz wzmocnienia obecności w przestrzeni publicznej języka rosyjskiego jako federalnego języka państwowego. Równolegle rozwijano retorykę wzmoczonej ochrony praw jednostek oraz mniejszości językowych w ich relacjach z władzami regionów. Obie tendencje oznaczały stopniowe redukcjonowanie swobody republik w zakresie kształtowania ich polityk językowych.¹³

Znowelizowany art. 68 rosyjskiej ustawy zasadniczej głosi, iż językiem państwowym Federacji Rosyjskiej, na całym jej terytorium, „jest język rosyjski jako język narodu kształtującego państwo i będącego częścią wielonarodowościowego związku równoprawnych narodów Federacji Rosyjskiej”. Wprowadzenie tego określenia stało się przedmiotem kontrowersji. Przeciwnicy zapisu podnieśli obawy, że wieloznaczna formuła sugeruje wywyższenie „narodu kształtującego państwo” (a więc najprawdopodobniej narodu rosyjskiego w sensie etnicznym) ponad inne narody Federacji Rosyjskiej. Zapis oznaczał także podkreślenie dominacji symbolicznej języka rosyjskiego w stosunku do innych języków obecnych w przestrzeni komunikacyjnej FR. Według zwolenników nowelizacji powyższe interpretacje należało uznać za nietrafne. W świetle ich argumentacji, nowa redakcja ust. 1 art. 68 nie tylko nie zredukowała praw mniejszości narodowo-językowych, lecz wzmocniła je. Świadczyć miało o tym wyraźne wskazanie, iż „naród kształtujący państwo” stanowi zaledwie część „wielonarodowościowego związku równoprawnych narodów Federacji Rosyjskiej”.¹⁴

Początkowo trudno było orzec, w jakim kierunku władze federalne zamierzają rozwijać interpretację nowego zapisu. Niemniej w szczególności w świetle późniejszej polityki FR wobec Ukrainy widać wyraźnie, że zmiana konstytucji wpisywała się w wieloaspektowy zwrot na rzecz promocji nacjonalizmu. Nowe zapisy podzieliły społeczeństwo rosyjskie na reprezentantów „narodu kształtującego państwo” oraz resztę. Rozwiązanie to przyczynia się do postępującej hierarchizacji języków oraz uprzywilejowania/dyskryminacji ich użytkowników wewnątrz FR. Ponadto dzięki niemu Rosja wyprowadza roszczenia względem innych państw, uzurpując sobie prawo do ochrony praw ludności rosyjskojęzycznej. Formuła „naród kształtujący państwo” okazuje się

¹² Конституция Российской Федерации..., art. 19, 26, 29.

¹³ Белов, Кропачев, 2018: 9 i n.

¹⁴ [Конституция Российской Федерации..., art. 68, wersja po nowelizacji z 2020 r.]; zob. też rozmowę Władimira Poznera z Andriejem Kliszasem, przewodniczącym Komitetu Rady Federacji ds. Ustawodawstwa Konstytucyjnego z 16 marca 2020 r. [Гость Андрей Клишас..., 2020].

więc wieloznacznym instrumentem, który pozwala przekształcać granice rosyjskiej polityki językowej *ad hoc*. Władze rosyjskie skwapliwie z tego narzędzia korzystają, dbając przy tym jednak o to, by jeden element ich przekazu pozostawał niezmienny. Jest nim błędna logicznie teza, zgodnie z którą państwo rosyjskie czyni wszystko, co służy interesowi Rosjan, natomiast interesowi Rosjan służy wszystko, co czyni państwo rosyjskie. Formułując ją na wiele sposobów, władze federalne wyrażają swoje ambicje również w sferze kreowania współczesnej tożsamości rosyjskiej. Przy czym faktyczny brak uzasadnienia tezy niejednokrotnie nie jest efektem przeoczenia, lecz świadomej decyzji. Wyraża uzurpację, w myśl której władze federalne są jedynym podmiotem uprawnionym do aktualizacji znaczenia tożsamości rosyjskiej. Z tego względu – nie licząc się z nikim i niczym – mogą jej bieżącą treść arbitralnie modyfikować, nie tłumacząc powodów aplikowanej zmiany.¹⁵

Niemniej kontrowersyjna fraza wprowadzona do art. 68 rosyjskiej ustawy zasadniczej ma także drugą część, która wskazuje na równouprawnienie narodów FR (zgodnie z omawianym zapisem „naród kształtujący państwo” stanowi „część wielonarodowościowego związku równoprawnych narodów Federacji Rosyjskiej”). Niewątpliwie w przywołanym zapisie ustrojodawca podkreślił równoprawność jako zasadę mającą organizować relacje międzynarodowościowe w Rosji. Jednak wcześniejsze wyróżnienie „narodu kształtującego państwo” sprzyja przekonaniu, że zapis konstytucji dotyczący równouprawnienia narodów ma charakter warunkowy. Zasada ta zdaje się funkcjonować dopóty, dopóki interesy „narodu kształtującego państwo” są realizowane. Sytuacja zmienia się jednak, gdy następuje kolizja pomiędzy interesem „narodu kształtującego państwo” oraz interesem innych wspólnot współtworzących społeczeństwo rosyjskie. Wówczas – jak łatwo zauważyć w praktyce – dążenia narodów „niekształtujących państwowości rosyjskiej” muszą ustąpić dążeniom narodu-rdzienia. Rozwiązanie to wynika z faktu, iż „naród kształtujący państwo” jest promowany jako jedyny i konieczny gwarant istnienia Rosji. Wprawdzie w świetle przywołanego toku rozumowania inne narody też są ważne i wnoszą istotne wartości do „świata rosyjskiego”. Aczkolwiek kreowane przez nie bogactwo i koloryt kulturowy są w świetle omawianej narracji zastępowalne. Tym samym władze federalne bez trudu rezygnują z nich, o ile uznają, że tego wymaga przetrwanie lub rozwój tego, co w danym momencie jest przez nie definiowane jako istota rosyjskości.¹⁶

W tym kontekście dodatkowego znaczenia nabiera fakt, iż polityka językowa FR regulowana jest przez dwa wspomniane wcześniej akty rangi ustawowej, a więc wcześniejszą ustawę o językach narodów FR oraz późniejszą ustawę o języku państwowym FR. Równoległe funkcjonowanie tych dokumentów sprzyja odczytywaniu ich jako dokumentów przeciwstawnych (a więc funkcjonujących wbrew zasadzie spójności porządku prawnego). Z założenia o przeciwstawności dwóch dokumentów elity federalne nierzadko wyprowadzają

---

¹⁵ Hordecki, 2021a: 246-250, 286, 349-350, 286.

¹⁶ Hordecki, 2021a: 286, 349-350.

tezę o potrzebie przebudowania rosyjskiej polityki językowej. Tak uczyniła np. Elena Dorowskich, zdaniem której stan obowiązywania w Rosji od roku 2005 dwóch ustaw regulujących kwestie językowe wzmaga niepewność prawną w społeczeństwie rosyjskim. Według przywołanej autorki, godząc się na wskazaną sytuację, władze federalne usankcjonowały niegasnący spór dotyczący podziału kompetencji pomiędzy nimi oraz elitami regionalnymi. W rezultacie agendy poziomu federalnego oraz regionalnego występują w charakterze: a) rzeczników ochrony oraz promocji ruszczyzny jako języka państwowego FR (władze federalne), b) rzeczników ochrony oraz promocji języków państwowych republik (władze regionalne). W sferze zarządzania polityką językową FR tworzy się zatem stan swoistej dwuwładzy, w ramach którego agendy federalne oraz regiony rywalizują ze sobą w zakresie kreowania oraz implementacji rozwiązań politycznojęzycznych. Z tych względów, według autorki, dobrym rozwiązaniem byłoby przygotowanie nowego aktu normatywnego, najprawdopodobniej zastępującego oba przywołane dokumenty. Miałyby to być ustawa o ochronie języka rosyjskiego oraz innych języków narodów Federacji Rosyjskiej jako dorobku narodowego.¹⁷

Nie jest jasne, jakie byłyby rezultaty wprowadzenia postulatów Dorowskich w życie. Gdyby proponowane przez nią rozwiązania implementowano w demokratycznym państwie prawa, można by spodziewać się, że z czasem miałyby one szansę przełożyć się na harmonizację polityki językowej realizowanej przez agendy federalne i regionalne. W rezultacie zmian nastąpiłaby zatem kooperacja państwa i regionów w kwestii ochrony i promocji zarówno ruszczyzny, jak i innych języków. Niemniej aplikacja reformy Dorowskich w Rosji (a więc w państwie autokratycznym, którego społeczeństwo przejawia silne sentymenty nacjonalistyczne) mogłoby skutkować forsowną rusyfikacją regionalnych przestrzeni komunikacyjnych.

Dotychczas władze federalne nie zdecydowały się na proponowaną przez Dorowskich fuzję ustawy o językach narodów FR oraz o języku państwowym FR. Wprawdzie Władimir Putin, przewodnicząc 5 listopada 2019 r. posiedzeniu Rady ds. Języka Rosyjskiego, uznał, że władze federalne powinny „przeprowadzić analizę stosownych norm obowiązujących ustaw, wprowadzić niezbędne poprawki”, w tym „w szczególności do ustawy federalnej o języku państwowym Federacji Rosyjskiej, którą przyjęto jeszcze w 2005 r., oraz do ustawy o językach narodów Federacji Rosyjskiej, która w minionym miesiącu skończyła już 28 lat”. Konstatacja ta została jednak opatrzona zastrzeżeniem, że „ulepszenie pola prawnego, jak również norm języka rosyjskiego nie powinno oznaczać jakichś *rewolucyjnych* zmian”.¹⁸

Można stwierdzić, że z punktu widzenia zarówno władz federalnych, jak i regionalnych trwająca ‘dwuustawowość’ wciąż jest funkcjonalnie wygodna. Pozwala ona podtrzymywać wrażenie, w świetle którego polityka językowa w FR jest obszarem delikatnym, który wymaga ciągłej uwagi zarówno ze strony

¹⁷ Доровских, 2007: 39 i n.; 2008: 53 i n.

¹⁸ Заседание Совета..., 2019.

agend federalnych (skupiających się na ochronie i promocji ruszczyzny jako języka państwowego oraz języków mniejszości narodowych), jak i agend regionalnych (strzegących statusu języków państwowych poszczególnych republik). Podtrzymywanie wskazanego sporu stanowi swoiste uzasadnienie funkcjonowania zarówno władz federalnych, jak i regionalnych. Przekonując o istnieniu konfliktu centrum-regiony, czy wręcz stymulując go, piastuni władzy na obu poziomach zyskują argumenty na rzecz tezy, że polityka językowa wymaga szczególnej troski z ich strony. Tym samym w relacjach władz szczebla federalnego oraz regionalnego wytwarza się swoista sfera kooperatywnej rywalizacji. Wskazując na nią, rządzący również w ten sposób uzasadniają potrzebę ich kontroli nad procesami tożsamościotwórczymi we współczesnej Rosji. Niestety ich zaangażowanie w tej sferze często wykracza dalece poza realną potrzebę regulacji.¹⁹

Istotną płaszczyzną realizacji rosyjskiej polityki językowej jako instrumentu tożsamościotwórczego jest także Eurazjatycka Unia Gospodarcza. Jak zauważył A.S. Ajrapetian, zastosowane w ramach tego związku rozwiązania prawno-traktatowe sprawiają, że „*Unia, bez wątpienia, umacnia pozycję języka rosyjskiego w przestrzeni WNP*”. Przywołany autor uznał także, iż powyższe „*odpowiada jednemu z zadań zagranicznej polityki Rosji, tj. sprzyja nauczaniu oraz upowszechnianiu języka rosyjskiego jako nieodłącznej części kultury światowej oraz narzędzia komunikacji międzynarodowej*”.²⁰

Zgadzając się z powyższymi uwagami, dodać należy jeszcze jeden wniosek. W jego świetle, sposoby uprzywilejowywania języka rosyjskiego w systemie EUG prezentują się jako zmodyfikowane rozwiązania praktykowane wewnątrz FR. Jak zaznaczono, republiki wchodzące w skład Rosji mogą ustanawiać własne języki państwowe, które jednak nie funkcjonują zamiast języka rosyjskiego, lecz wraz z nim jako językiem państwowym. W EUG natomiast nie ma wprawdzie przeciwskazań, by dokumenty powstawały w językach innych niż rosyjski. Niemniej, o ile państwo członkowskie życzyłoby sobie, by dane materiały miały wersję np. kazachską czy kirgiską, winno ono dokonać tłumaczenia na swój koszt. Jednocześnie wersja rosyjska nadal będzie traktowana jako autentyczna i to jej interpretacja odegra kluczową rolę w przypadku sporu prawnego.

Działając na forum wewnątrzrosyjskim władze federalne inwestują wiele środków i energii w ochronę oraz promocję języka rosyjskiego na całym terytorium państwa. Kampanie na rzecz ochrony i promocji pozostałych języków narodów Rosji są znacznie rzadsze i skromniejsze. W republikach wchodzących w skład FR nieraz występują poważne napięcia na tle językowym. Władze federalne starają się nimi zarządzać, chętnie stosując politykę „dziel i rządź”. W tym kontekście ujawnia się ich dbałość, by: 1. język rosyjski był

---

¹⁹ Hordecki, 2021a: 286-292.

²⁰ [Айрапетян, 2015. 69], [Hordecki, 2021: 117-138].

obecny we wszystkich kontekstach oficjalnych; 2. użytkownicy różnych języków wybierali język rosyjski jako środek ich komunikacji wzajemnej (stąd m.in. regulacja, zgodnie z którą wszystkie języki państwowe republik winny posiadać formę pisemną opartą na cyrylicy); 3. występować w charakterze obrońcy praw mniejszości językowych i ograniczać swobodę kształtowania polityk językowych przez podmioty FR; 4. identyfikować i eliminować wszelkie przejawy przymusowości w zakresie ochrony oraz promocji języków państwowych (np. obowiązkowego nauczania w danym języku).²¹

Podobne zasady – choć często w sposób zawołowany – Rosja usiłuje stosować w relacjach z sąsiadami wchodzącymi niegdyś w skład ZSRR. Republiki te, mimo że suwerenne, w praktyce traktowane są przez FR jako posiadające ograniczoną swobodę w zakresie kształtowania ich polityk językowych. Stąd organy federalne (Prezydent FR, Duma Państwowa FR czy Rada FR) niejednokrotnie formułują enuncjacje oraz oficjalne dokumenty, w których wchodzi w rolę recenzenta rozwiązań politycznojęzycznych spotykanych w państwach powstałych w wyniku rozpadu ZSRR. W wypowiedziach tych wybrzmiewa uzurpacja agend federalnych, by występować jako: a) gwarant i obrońca praw rosyjskojęzycznej ludności w republikach poradzieckich, b) rzecznik promowania języka rosyjskiego w państwach sąsiednich, a także orędownik nadawania temu językowi specjalnego statusu, c) arbiter w kwestii sporów pomiędzy zróżnicowanymi wspólnotami językowymi zamieszkującymi państwa poradzieckie, d) kultywator idei języka rosyjskiego jako języka komunikacji regionalnej w obszarze eurazjatyckim.

Ruszczyzna nierzadko przedstawiana jest przez władze FR jako swoista tarcza ochronna, której utrzymywanie i umacnianie miałyby chronić tożsamość Eurazji jako odrębnej cywilizacji rozwijającej się pomiędzy Europą i Azją. W ramach tej tożsamości miałyby natomiast powstawać najlepsze warunki dla rozwoju tożsamości poszczególnych narodów wchodzących w skład świata eurazjatyckiego. Podstawowe składowe tej koncepcji już u progu XXI stulecia sformułował m. in. Kaadyr-ool Biczeldej (w odniesieniu do języków narodów FR, aczkolwiek również w tym przypadku władze federalne nieraz podejmowały stosowne jej wątki w relacjach z państwami sąsiedzkimi). Według Biczeldeja, największym zagrożeniem zarówno dla języka rosyjskiego, jak i innych języków jest globalizacja, która „mimo określonego ładunku pozytywnego niesie także i ujemne, negatywne następstwa, a w końcowym rezultacie może doprowadzić nawet do zniszczenia różnorodności językowej i kulturowej narodów świata. Groźba ta istnieje już we współczesnym społeczeństwie, w tym także w rosyjskim. A pierwsze uderzenia tejże globalizacji jako takiej spadły na język rosyjski i rosyjską piśmienność”. Z tego względu, uznał Biczeldej, należało zagwarantować, by cyrylica pozostała podstawą wariantów pisanych języków państwowych podmiotów FR (i tak też w rzeczywistości w Rosji się stało).

---

²¹ [Заседание Совета..., 2019], [Совместное заседание..., 2015].

W świetle przywołanego wywodu, promowane przez Biczeldeja rozwiązanie miało przynieść szczególne korzyści językom narodów FR innym niż rosyjski. Dzięki niemu, wskazywał autor koncepcji, oddziela się te języki od ekspansywnych języków opartych na alfabecie łacińskim, w szczególności od języka angielskiego. Tym samym oznacza to świadome kreowanie sytuacji, w której „uderzenie przyjmie na siebie język rosyjski z jego alfabetyczną podstawą opartą na cyrylicy, a języki narodowe, stojąc za językiem rosyjskim, za cyrylicą rosyjską, zyskają większą ochronę w warunkach dalszego upowszechnienia oraz pogłębiania się globalizacji”.²²

Omówione powyżej rozwiązania ukazują wyraźnie ambicje tożsamościotwórcze, które współczesne władze FR usiłują realizować za pomocą kreowanej przez nie polityki językowej (zarówno w wymiarze zewnętrznym, jak i międzynarodowym). Oznacza to, że FR, w tym w szczególności ośrodek prezydencki, rozwija i propaguje wyrazistą narrację politycznojęzykową, w świetle której wiara w wielkość języka rosyjskiego winny stanowić jeden z podstawowych filarów tożsamości nie tylko obywateli FR, lecz wszystkich reprezentantów „*rusского mira*”. Co istotne przynależność do „świata rosyjskiego”, według władz FR, nie jest kwestią indywidualnego wyboru. Innymi słowy, to właśnie te władze mają rozstrzygać, gdzie ów świat się kończy i gdzie zaczyna. Postawa ta ostro wybrzmiała w artykule „O historycznej jedności Rosjan i Ukraińców”, opublikowanym przez Władimira Putina w lipcu 2021 r. Znalazły się w nim wszystkie argumenty, które w lutym 2022 zostały przytoczone przez prezydenta Rosji jako uzasadnienie pełnoskalowej inwazji tego państwa w Ukrainie.²³

Putin – na co trafnie wskazał Timothy Snyder – przyjął w tym artykule pozę autora dysponującego wiedzą obiektywną na temat procesu historycznego. W ramach prezentacji „wiedzy obiektywnej”, głowa państwa rosyjskiego starała się uzasadnić pogląd, iż „trójjedyny naród rosyjski” (obejmujący Białorusinów, Rosjan oraz Ukraińców) istnieje substancjanie od ponad tysiąca lat. Cały proces historyczny jest natomiast drogą tego narodu do rozpoznania i ochrony swojej trójjedności. W jego toku zdarza się, że części „trójjedynego narodu rosyjskiego” gubią się i zbaczają z właściwej drogi. Niemniej ze względu na dziejową konieczność wcześniej czy później zagubione części powracają/muszą odnaleźć drogę do wspólnoty ze swymi rzeczywistymi braćmi i siostrami.²⁴

W tym kontekście język rosyjski, według Putina, stanowi jeden z najistotniejszych dowodów jedności duchowo-kulturowej „trójjedynego narodu rosyjskiego”. Pogląd ten prezydent FR powtarzał w artykule wielokrotnie, niemal jak mantrę (czemu warto przyrzeć się poprzez pryzmat stosownych cytatów). Stwierdził więc m. in., że „Ważne jest, by zauważyć, że zarówno w zachodnich, jak i wschodnich ziemiach ruskich mówiono jednym

---

²² *Заседание* № 171 24.05.2002.

²³ Путин, 2021.

²⁴ Snyder, 2022.

językiem”. Uznał, że w czasach Rzeczypospolitej Obojga Narodów ludzie przynosili się „masowo” z polsko-litewskiego na rosyjski brzeg Dniepru, gdyż „szukali wsparcia u ludzi tego samego języka, i oczywiście tej samej wiary”. Wyraził pogląd, że włączenie ziem „zachodnioruskich” w ramy Imperium Rosyjskiego „zachodziło na podstawie wspólnej wiary i tradycji kulturowych. I znów szczególnie zaznaczę – bliskości językowej”. Ponadto, według Putina, dziedzictwo językowo-kulturowe Rosji i Ukrainy jest wspólnym dziedzictwem, którego nie można rozdzielić, gdyż wprawdzie, „w toku długich wieków podziałów, życia w różnych państwach powstała regionalna językowa specyfika, gwary”, jednak łącznie stanowiły one zasób, z którego wyrósł rosyjski „język literacki”.²⁵

Następnie prezydent FR skonstatował, że wprawdzie Imperium Rosyjskie prześladowało w XIX wieku mowę ukraińską (*vide* cyrkularz Wałujewski czy dekret Emski), „*Jednak tutaj ważny jest kontekst historyczny*”, tj. „*Decyzje te przyjmowane były na tle dramatycznych wydarzeń w Polsce, dążeń liderów polskiego ruchu narodowego, by wykorzystać problem ukraiński we własnym interesie*”. Co więcej, w świetle narracji putinowskiej, „*utwory literackie, zbiory wierszy ukraińskich wierszy, pieśni ludowych nadal publikowano*”, toteż „*Obiektywne fakty mówią o tym, że w Imperium Rosyjskim postępował aktywny proces rozwoju małorosyjskiej tożsamości kulturowej w ramach szerszego narodu rosyjskiego, jednoczącego Wielkorusów, Małorusów i Białorusów*”. Niemniej: „*...wśród polskiej elity oraz pewnej części inteligencji małoruskiej pojawiły się i umocniły wyobrażenia o narodzie ukraińskim oddzielnym niż naród rosyjski. Podstaw historycznych nie było tu i nie mogło być, toteż wywody budowane były na różnorodnych pustych wymysłach. Łącznie z tym, iż twierdzono, że Ukraińcy w ogóle nie są Słowianami lub na odwrót, że Ukraińcy to prawdziwi Słowianie a Rosjanie, Moskale – nie. Podobne hipotezy zaczęto coraz częściej wykorzystywać w celach politycznych jako instrument rywalizacji między państwami europejskimi...*”²⁶

Ponadto – wywodził Putin – w XX wieku prowadzona przez bolszewików „*Korenizacja, bezdyskusyjnie, odegrała wielką rolę w rozwoju i umocnieniu ukraińskiej kultury, języka i tożsamości*”, przy czym „*pod pretekstem wojny z tzw. rosyjskim wielkodzierżawnym szowinizmem ukrainizację często narzucano tym, którzy, nie uważali się za Ukraińców*”. Stąd, w świetle rozumowania Putina, należy przyjąć, że ukraińskość to po części projekt radziecki, gdyż: „*To właśnie radziecka polityka narodowościowa, zamiast wielkiego narodu rosyjskiego, składającego się z Wielkorusów, Małorusów i Białorusów, ustanowiła na poziomie państwowym tezę o trzech oddzielnych narodach słowiańskich: rosyjskim, ukraińskim i białoruskim*”. W tym kontekście – konkludował – współczesna ukraińska polityka narodowościowa jest błędem, stanowiącym przedłużenie błędów popełnianych w przeszłości

---

²⁵ Путин, 2021.

²⁶ Tamże.

przez Polaków i bolszewików. Jest to polityka, która „uderza we wszystko, co wcześniej jednoczyło i zbliżało” Rosjan, Ukraińców i Białorusinów. Przy czym symbolem i zasobem, który atakuje się najostrzej jest język rosyjski, o czym świadczyć ma fakt, że „majdanowa władza” w pierwszej kolejności zmieniła ustawę o ukraińskiej polityce językowej, by następnie przyjąć kolejne akty, które doprowadziły do wypchnięcia ruszczyzny z ukraińskiej przestrzeni edukacyjnej. I wreszcie – stwierdził Putin – władze Ukrainy przyjęły ustawę o rdzennych narodach, która dotyczy wyłącznie narodów „stanowiących mniejszość etniczną nie mającą własnego państwowego systemu kształcenia poza granicami Ukrainy”. Oznaczało to wykluczenie z tej kategorii Rosjan i „zasianie nowych nasion rozdarcia”.²⁷

Konkluzje wynikające z przytoczonej narracji – uważał Putin – uprawniają i obligują Rosję do zdecydowanych kroków. W myśl jego poglądów, gdyby te kroki nie zostały podjęte, Rosjanie sprzeniewierzyliby się własnej tożsamości. Z tego względu finalnie prezydenckie wyobrażenie języka rosyjskiego w relacji do innych języków słowiańskich przedstawia się jako jedna z kluczowych pobudek, które zadecydowały o pełnoskalowej napaści FR na Ukrainę w lutym 2022 roku.²⁸

Usiłując uogólnić powyższe uwagi, trzeba stwierdzić, że współczesne władze federalne w Rosji prezentują język rosyjski jako jedno z najistotniejszych źródeł tożsamości rosyjskiej. W preferowanej oraz propagowanej przez nie narracji politycznojęzykowej wynika, że ruszczyzna pełni lub ma pełnić wielorakie funkcje związane z samookreśleniem Rosjan w XXI wieku. Język rosyjski ma stanowić źródło dumy narodowej, a także wiary w różnorodnie rozumianą wielkość narodu rosyjskiego. Ruszczyzna ukazywana jest przez władze federalne jako swoisty ‘nadjęzyk’, który winien integrować narody eurazjatyckie na trzy sposoby: 1) stanowiąc pomost komunikacyjny pomiędzy wspólnotami narodowymi posiadającymi własne języki (jako tzw. „język komunikacji regionalnej”); 2) przenikając do wnętrza tych języków jako źródło zapożyczeń semantycznych i syntaktycznych; 3) ochraniając języki narodów uznanych za eurazjatyckie przed nadmierną w ocenie władz federalnych ekspozycją na oddziaływanie języka angielskiego oraz innych języków nieeurazjatyckich.

Ruszczyzna postrzegana jest więc przez władze federalne jako kluczowy marker tożsamościowy. Powołując się na nią, władze FR redukują złożoność dylematów i wyzwania związanych z określaniem przez jednostki ich tożsamości. Rosyjska narracja politycznojęzykowa jest próbą narzucenia wygodnej i dalece uproszczonej wizji, w świetle której Rosja zawsze stara się sięgnąć tam, gdzie żyją ludzie mówiący po rosyjsku. Ludzi tych – niezależnie od ich woli – uznaje się za część „rusckiego mira”, dekretując niejako ich nierozzerwalną więź z rosyjskością. W rezultacie współcześnie język rosyjski jest językiem głęboko

---

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże.

uwikłanym w rosyjską geopolitykę. Rosja stosuje go jako narzędzie importu kreowanych przez nią standardów oraz postaw. Jego występowanie na danym obszarze sprawia, że władze federalne uznają ten obszar nie tylko za przestrzeń ich zainteresowania, lecz również bezpośrednich wpływów. W konsekwencji ochrona i promocja języka rosyjskiego stają się pretekstami do ingerowania Rosji w sytuację wewnętrzną innych państw.

Opisany sposób forsowania narracji politycznojęzykowej przez władze federalne powoduje, że współczesna Rosja nie potrafi utrzymywać partnerskich i pokojowych relacji z sąsiadami. Co paradoksalne, sytuacja ta szkodzi istotnie językowi rosyjskiemu. Aktualnie wielu ludzi przenosi nań odium agresywnej polityki FR, które to państwo przypisało sobie rolę uporczywego promotora ruszczyzny. W rezultacie język rosyjski bywa coraz częściej celowo pomijany, by zamanifestować niezgodę z postawą federalnego establishmentu. Rozwijają się ponadto kontrnarracje politycznojęzykowe, w myśl których ruszczyznę należy traktować jako istotne zagrożenie dla języków oraz tożsamości narodowych w Rosji i poza nią. W tym kontekście język rosyjski bywa postrzegany jako medium przemocy kulturowej oraz wehikuł rusefikacji.

Bez propagandowego sztafazu narzucanego natrętnie przez władze FR, ruszczyzna mogłaby rozwijać się swobodniej i – użyjmy dużego, lecz trafnego w tym kontekście słowa – godniej. Miałaby wówczas szansę funkcjonować nie jako instrument opresji i ekspansji o charakterze neokolonialnym, lecz jako język rzeczywistej (bo dobrowolnej i partnerskiej) współpracy kulturalnej, naukowej, artystycznej, intelektualnej. Dzięki temu kolejne dekady i stulecia jej ewolucji mogłyby poskutkować rozwojem pojęć, które ułatwiłyby Rosjanom nieskrępowaną ekspresję tożsamości jednostkowych, rodzinnych, lokalnych czy regionalnych, a w konsekwencji budowę demokratycznego państwa prawa. W rezultacie tożsamość rosyjska mogłaby stać się bardziej otwarta na dialog, poszanowanie różnorodności i poszukiwanie nowych formuł wyrażania siebie. Są one przecież tak bardzo potrzebne każdej wspólnotie wyobrażonej, która w XXI wieku stawia czoła wyzwaniom wysoce zaawansowanej technologicznie i wciąż przyspieszającej modernizacji. Wówczas tożsamość rosyjska mogłaby zdecydowanie zyskać na atrakcyjności, aktualizując potencjał twórczej koegzystencji z innymi tożsamościami narodowymi. To ostatnie wynikałoby przede wszystkim z demistyfikacji oraz odrzucenia mitu, w świetle którego Rosjanie przetrwają, o ile będą ekspandować oraz podporządkowywać sobie inne narody. Niestety przesąd ten w kulturze rosyjskiej wciąż jest żywy. Natomiast współczesne państwo rosyjskie wykorzystuje go, by generować przemoc na masową skalę.

Bibliografia

- Bauman, Z., 2000, *Płynna nowoczesność*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Dostojewski, F., 1982, *Dziennik pisarza*, t. 2, Warszawa: PIW.
- Gogol, M., 1998, *Martwe dusze* (t. I-II), Wrocław-Warszawa-Kraków: Ossolineum.
- Hordecki, B., 2021a, *Marząc wielki, śniąc potężny – Aspekty narracyjne współczesnej rosyjskiej polityki językowej*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Hordecki, B., 2021b, *Znaczenie Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej w kontekście Współczesnej rosyjskiej narracji politycznojęzykowej*, w: Quo vadis Eurazjo? W poszukiwaniu nowych dróg partnerstwa, (red.) Hordecki, B., Jach, A., Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNPiD.
- Inoziemcew, W., 2020, *Nienowoczesny kraj. Rosja w świecie XXI wieku*, Warszawa: Znak.
- Snyder, T., 2022, *The Making of Modern Ukraine. Class 1: Ukrainian Questions Posed by Russian Invasion*; wykład akademicki na: www.youtube.com/watch?v=bJczLlwp-d8
- Wawrzyniak, J., 2023, *Konceptualizując rosyjskość*, w: Rosyjskość: tęsknota za tożsamością, (red.) Wawrzyniak, J., Poznań: Wydawnictwo RYS.
- Айрапетян, А., 2015, *Интеграция в Евразии: Языковой аспект*, w: Современные евразийские исследования – nr 1/2015.
- Виноградов, В., 1945, *Великий русский язык*, Москва: ОГИЗ Государственное издательство художественной литературы; na: <http://books.e-heritage.ru/book/10077362> (ostatnie logowanie: 3.04.2023).
- Гость Андрей Клишас. Познер. Выпуск от 16.03.2020*; na: <https://www.youtube.com/watch?v=pdRFDufSLhU&t=159s> (ostatnie logowanie: 15.01.2022). Materiał ten jest nadal dostępny w Internecie, lecz nie na terytorium Polski. Rozmowa ta jest istotna, gdyż bardzo dobrze pokazuje fasadowo-ideologiczną logikę zmiany konstytucyjnej w Rosji w roku 2020.
- Государственные и титульные языки России. Энциклопедический словарь-справочник*, 2002, (red.) Нерознак В., Москва: Академия.
- Государственный язык России. Нормы права и нормы языка*, 2018, (red.) Белов, С., Кропачев, Н., Sankt-Petersburg: Издательство Санкт-Петербургского Университета.
- Грищенко, Г., 2011, *Институт посланий Президента Российской Федерации в механизме легитимации государственной власти*, w: Российский юридический журнал – nr 6/2011.
- Доровских, Е., 2007, *Русский язык: совершенствование правового регулирования*, Журнал российского права – nr 4/2007.
- Доровских, Е., 2008, *Правовые аспекты национально-языковой политики в Российской Федерации*, w: Журнал российского права – nr 11/2008.
- Дроздова, А., 2009, *Послания Президента РФ парламенту как одна из важнейших форм коммуникаций между главой государства и парламентом*, w: Юридическая мысль – nr 6/2009 Закон РФ О государственном языке Российской Федерации от 01.06.2005 N 53-ФЗ (исходная версия).
- Закон РФ О языках народов Российской Федерации* от 25.10.1991 N 1807-1 (исходная версия).
- Заседание № 171 24.05.2002* Вопрос: О проекте федерального закона № 130432-3 О внесении дополнения в статью 3 Закона Российской Федерации „О языках народов Российской Федерации” (об использовании кириллицы в

*Bartosz Hordecki: Władze Federacji Rosyjskiej wobec relacji język ↔
tożsamość narodowa (interpretacja narratologiczna)*

качестве алфавита государственного языка Российской Федерации и государственных языков республик).

Заседание Совета по русскому языку, 2019, па:

<http://kremlin.ru/events/president/news/61986>, (ostatnie logowanie: 3.04.2023).

Карамзин, Н., 1964, *Отчего в России мало авторских талантов?*, w:

Карамзин, Н., *Избранные сочинения в двух томах*, Москва-Ленинград: Художественная литература, 1964. t. 2; па:

<https://rvb.ru/18vek/karamzin/2hudlit/tocvol2.htm> (ostatnie logowanie: 3.04.2023).

Конституция Российской Федерации (принята всенародным голосованием 12.12.1993 с изменениями, одобренными в ходе общероссийского голосования 01.07.2020).

Ломоносов, М., 1755, *Российская грамматика*, Санкт-Петербург, Императорская Академия Наук; па:

<https://www.runivers.ru/lib/book6874/192769/> (ostatnie logowanie: 3.04.2023).

Михальченко, В., 2015, *Языковое единство и языковое разнообразие в Российской Федерации*, w: *Языковая политика в контексте современных языковых процессов*, (red.) Биткеева, А., Москва: Издательский Центр „Азбуковник”.

Орешкина, М., 2015, *Русский язык как язык единения в многонациональном государстве*, w: *Языковая политика в контексте современных языковых процессов*, (red.) Биткеева, А., Москва: Издательский Центр „Азбуковник”.

Путин, В., 2021, *Об историческом единстве русских и украинцев*; па:

<http://kremlin.ru/events/president/news/66181> (ostatnie logowanie: 3.04.2023).

Пушкин, А., 1959-1962а, *О предисловии г-на Лемонте к переводу Басен И. А.*

Крылова, w: Пушкин, А., *Собрание сочинений в 10 томах*, t. 6, Критика и публицистика, Москва: ГИХЛ, 1959-1962; па:

https://rvb.ru/pushkin/01text/07criticism/01criticism/0124_30/0914.htm (ostatnie logowanie: 3.04.2023).

Пушкин, А., 1959-1962б, *Отрывки из писем, мысли и замечания*, w: Пушкин, А., *Собрание сочинений в 10 томах*, t. 6, Критика и публицистика, Москва: ГИХЛ, 1959-1962; па:

https://rvb.ru/pushkin/01text/07criticism/01criticism/0124_30/0915.htm (ostatnie logowanie: 3.04.2023).

Совместное заседание Совета по межнациональным отношениям и Совета по русскому языку, 2015, <http://kremlin.ru/events/president/news/49491> (ostatnie logowanie: 3.04.2023).

Стексова, Т., 2012, *Послание Президента» как жанр политической коммуникации*, w: *Политическая лингвистика – пр 3/2012*.

Тургенев, И., 1982, *Стихотворения в прозе (1878--1882)*, w: Тургенев, И., *Полное собрание сочинений и писем в тридцати томах*, t. 10, Москва: Наука; па:

http://az.lib.ru/t/turgenew_i_s/text_0920.shtml (ostatnie logowanie: 3.04.2023).

Указ Президента Российской Федерации о создании фонда „Русский мир” (В редакции указов. Президента Российской Федерации от 13.01.2010 г. N 64, от 07.06.2011 г. N 717, от 27.07.2011 г. N 1018, от 08.08.2012 г. N 1134, от 28.12.2015 г. N 668, от 25.12.2018 N 747, от 07.07.2020 N 449).

Investigationes Linguisticae, vol. XLVIII

Шишков, А., 1813, *Разсужденіе о старомъ и новомъ слогъ Россійскаго языка*,
Санкт-Петербург: Мед. Тип; па:
<http://elib.shpl.ru/ru/nodes/63206-shishkov-a-s-rassuzhdenie-o-starom-i-novom-sloge-rossiyskogo-yazyka-spb-1813> (ostatnie logowanie: 3.04.2023).